

1648-1798: Az Ancien Régime és összeomlása.

Az Európát pusztító harmincéves háború Svájcnak fellendülést hoz, különösen a városoknak, de a falvaknak is. A mezőgazdasági termékek kivitele új lehetőség. A társadalmi, vallási feszültségek viszont még a régiek. Sőt azok az esetleges háborúba keveredés veszélyének megszűntével és a konjunktúra elapadásával egyre nyilvánvalóbbá lesznek. A meggazdagodott kormányzó családok a városi kantonokban (Stadtorte) mint Bern, Luzern, Fribourg vagy Solothurn maguknak sajátítják ki a hatalmat és patríciusokként uralkodnak a környező falvak felett, ugyanúgy alattvalóknak tartva azokat, mint a meghódított területeket. Bern például 51 vidéki helytartósággal rendelkezik, azonkívül részt vesz a Szövetség közös alattvalói területeinek az igazgatásában. De a vidéki kantonok (Länderorte) urai sem sokkal jobbak a városiaknál. A közvetlen demokrácia, amely egyébként ezekben a kantonokban máig fennmaradt és, amelyre még mindig büszkék a svájciak, nemcsak nehézkes, de nem zárja ki azt sem, hogy ne mindig ugyan azé az egy pár tekintélyesebb családé legyen a politikai hatalom. A családok egymásközi torzskodása, a hivatalok nyilvános adás-vevése a hatásosabb kormányzó városokban csak megvetést vív ki. A falvakban viszont, a harmincéves háború utáni gazdasági válság hátterében, éppen a városok hatásosabb adózási intézkedései, a törekvések a jogrendszer és a pénznemek egységesítésére szülnék elégedetlenséget.

Az évszázados elszórt paraszti lázadások után 1653-ban parasztháború robban ki Svájcban. Elsőnek a luzerni alattvaló Entlebuch parasztjai mozdulnak meg. A nyugtalanság átcsap a szomszédos berni, aargai, solothurni és baseli területekre. Luzern és Basel először elutasítják a felkelők követeléseit. Zürich közvetítését és a későbbi engedékenyebb javaslatokat pedig a bizalmatlanná lett parasztok vetik el. Bern városát már 16,000 felfegyverzett paraszt egyesült hadserege fenyegeti. A berniek a murifeldi szerződésben engedményeket tesznek és kártérítést ígérnek a parasztoknak. A Tagsatzung, a Szövetségi Tanács isten kegyelméből való urai azonban, félre téve vallási viszályaikat, egyetértően veszélyes külön szövetséget vélnek a parasztok mozgalmában. Utasításukra a katolikus Luzern és a református Bern, az utóbbi megszegve a parasztokkal kötött korábbi szerződést, Zürich és az alattvaló Vaud, valamint a katolikus és paraszti belső-svájci kantonok segítségével vérbe fojtják a felkelést. Nikolaus Leuenbergert, a parasztvezért a berni Emmentalból, elfogják, megkínózzák és lefejezik. Ezután már újból csupán elszórtan, egymástól elszigetelten fordulnak elő paraszti lázadások Svájcban.

A parasztháború leverése után megint kiújulnak a vallási ellenségeskedések. Az Eidgenossenschaft egyetlen központi szervében, a Tagsatzungban a reformátusok és a katolikusok két külön blokkot alkotnak. Még érvényes a több mint száz évvel korábban kötött második kappeli országos béke, amely elismerte ugyan a

reformátusokat, de egyben biztosította a katolikusok előnyét is a közös alattvalói területek igazgatásában. A református városok, Bern és Zürich megnőtt gazdasági, politikai jelentőségüknek megfelelően, változtatni akarnak ezen.

A katolikus kantonok tartanak a református városok súlyának további megnövekedésétől. 1651-ben megújítják szerződésüket a Bern ellenes savojai herceggel, 1655-ben meghosszabbítják szövetségüket az elkergetett baseli püspökkel és újra felesküsznek az egykori ellenreformációs Borremeoi Szövetségükre.

A konfliktusban a harmincéves háború után nagyhatalommá lett Franciaország próbál meg közvetíteni. Franciaország az egykori német birodalom szerepét veszi át a térségben és egyre nagyobb lesz befolyása az Eidgenossenschaft politikájára. A kantonok közötti békében külön érdekelt. Saját nagyhatalmi politikájához szüksége van a svájci zsoldosokra. A francia követ békítési igyekezete azonban ezúttal nem jár sikerrel.

Mikor 1655-ben Schwyz kanton kiutasítja Arth község reformátusait, a győzelmükben előre biztos berniek és zürichiek jó alkalmat látnak a hadba szállásra. Az elbizakodott bernieket azonban a belső svájciak 1656-ban, már a hadjárat kezdetén, az aargau Villmergennél meglepetésszerűen megtámadják és legyőzik, a zürichiek pedig Rapperswilnél szenvednek vereséget. A Badenben megkötött harmadik országos béke újabb 50 évre biztosítja a katolikus kantonok előjogait.

1712-ben a st. galleni apát és a toggenburgi reformátusok között támad újabb konfliktus. Ezúttal XIV. Lajos, a „napkirály” maga tiltakozik a református kantonoknál és a berni Vaud elfoglalásával fenyegetőzik, hasztalan. A kirobbant háborúban ugyanaz a két ellenséges tábor áll egymással szemben, mint az első alkalommal: az egyik oldalon megint a katolikus Belső-Svájc kantonjai Wallisszal és Tessinnel, a másikon a Középvídek két szövetséges büszke városa, a református Zürich és Bern genfi, illetve nechâтели segítségével. A döntő összecsapás, ismét a villmergeni csataterén, azonban ezúttal a berniek győzelmével végződik. A második villmergeni háborút az aarau negyedik országos békekötés zárja le, biztosítva a vallási egyenlőséget és elismerve Bern és Zürich jelentős szerepét az Eidgenossenschafton belül. A katolikus kantonok az öreg XIV. Lajosnál keresnek vigaszt, hiába.

Ezután a század végéig, 1798-ig alig van mozgás a svájci politikában, pedig ez a század vezet el a reformációtól a felvilágosodásig, a felvilágosodástól az észak-amerikai függetlenségi mozgalomig, az európai polgári forradalmakig. A Tagsatzungban változatlanul tovább tartanak a kantonok közötti régi, egymásra

féltékenykedő veszekedések. De a 2. villmergeni háború utáni osztozkodás óta kialakult egyensúlyi helyzeten való minden változtatás eleve reménytelennek látszik.

Egész Európában erős, központi abszolutista hatalmi rendszerek, Anglia, Franciaország, Ausztria, Oroszország, Poroszország, jönnek létre. Svájc azonban megmarad továbbra is kisebb-nagyobb, hegyi, dombvidéki, alattvaló, felettvaló, egészen vagy csak részben, önként vagy kényszerűségből csatlakozott, német, francia, olasz és rétoromán nyelvű területek laza szövetségének.

Csupán a külpolitikában sikerül a kantonoknak közös nevezőre jutni. Az Eidgenossenschaft biztonsága a két európai hatalom, Franciaország és Ausztria között mindig is azok egyensúlyi helyzetétől függött. 1777-ben úgy látszott, hogy ez az egyensúly II. József uralkodása alatt Ausztria javára megbillen.

A tizenhárom helység (Ort) Wallisszal, de Graubünden nélkül, félretéve a semlegességi megfontolásokat, ünnepélyes keretek között Solothurnban gyorsan ötven éves szövetséget köt a kevésbé veszélyes Franciaországgal.

Franciaországban, Spanyolországban, Ausztriában, Poroszországban erős központi abszolutista hatalmi rendszerek jönnek létre. Svájc azonban megmarad továbbra is kisebb-nagyobb, hegyi, dombvidéki, alattvaló, felettvaló, egészen vagy csak részben, önként vagy kényszerűségből csatlakozott, német, francia, olasz és rétoromán nyelvű területek laza szövetségének isten rendeltetése szerint lehetőleg a régi, érdemes, patrícius családok biztos uralma alatt.

A megmerevedett politikai viszonyokkal szemben a kulturális életben, a természettudományokban, a történetírásban, az irodalomban, a művészetekben, Svájcban is, csakúgy mint egész Nyugat-Európában, hallatlan pezsgés indul meg. Fellendül a könyvkiadás, egyre többen olvasnak hírlapokat, a legelterjedtebb a Mercure Suisse, a vásárokon kalandereket, egylapos nyomtatványokat, füzeteket árulnak, a módosabbak divatos szalonokat vezetnek, szabadkőműves páholyok, tudományos társaságok alakulnak, az 1761-ben alapított „Helvetische Gesellschaft” nemzeti jelentőségre tesz szert. Mindez, természetesen, a felgyorsuló iparosodással, a megnőtt kereskedelemmel és a mind jövedelmezőbb idegenforgalommal a háttérben. Ekkor fedezik fel az angolok Svájc természeti csodáit. Az egyszerű, a természetes élet iránti nosztalgia, Rousseau filozófiája, Salomon Gessner idilli költészete divatossá teszi Svájcot. Másokat a svájci tudományosság, a matematika, fizika, térképészet, gyógyászat érdekel. Teleki József 1759/1760-as svájci tartózkodásáról, tanulmányairól útinaplóban számol be. Goethe kétszer is 1775-ben és 1779-ben jár Svájcban.

A 18. század a megugró népszaporulat, Svájc lakossága 1 millióról 1,7 millióra nő, és az első nagy társadalmi mozgások évszázada. A mintegy 20,000 bevándorló francia hugenottával és itáliai reformátussal szemben a kivándoroltak (zsoldosok, más európai országban szerencsét próbálók, amerikai telepesek, stb.) száma mintegy 200,000-tól 300,000-re tehető. Megélnékül a belső migráció, az elvándorlás a falvakból a városok felé. A város szabaddá tesz, vélik a vidékiek. A városok a polgárjog korlátozásával próbálják a betelepülni szándékozókát távol tartani, ami újabb feszültség forrása, most már nem a város és a vidék között, hanem a városon belül. Egyébként az egész 18. században már számos esemény is szerte az Eidgenossenschaftban társadalmi elégedetlenséget jelez, amelyet csak kemény hatalmi eszközökkel sikerül elnyomni. Genfben csak az arisztokratáknak (citoyens) és a polgároknak (bourgeois) vannak politikai jogaik. A beköltözötteknek (habitants) és gyermekeinek (natifs) csak letelepedési joguk van. Az ellentétek az egyes rétegek között Pierre Fatio vezetése alatt 1707-ben felkelésben robbannak ki, amit csak zürichi és berni csapatok segítségével sikerül leverni. 1723-ban Jean Daniel Abraham Davel, major a berni alattvaló Vaudban, fel akarja szabadítani hazáját a berni uralom alól és kis csapatával rajtaütésszerűen bevonul Lausanneba. 1726 és 1739 között a baseli hercegpüspökségben vannak forrongások 1749-ben Samuel Henzi összeküvést szervez Bernben az állami hivatalok igazságos elosztásáért. 1755-ben a tessini Leventinában robban ki felkelés Uri uralma ellen. 1762-ben Rousseau könyveinek nyilvános elégtettetése Genfben évekig tartó zavargásokat vált ki az arisztokraták és a polgárok között. 1781-ben a gruyeri parasztok Pierre Nicolas Chenaux vezetésével a fribourgi állam megdöntésére kelnek fel. 1782-ben az elkergetett genfi kormányt már csak Franciaország, Szavója és Bern együttes beavatkozása tudja hivatalába újra visszasegíteni.

1790 és 1798 között a francia forradalom hatására, szinte az egész Eidgenossenschaft területén állandósulnak a zavargások. Az ellenzék már nem egyszerűen régi jogokért vagy kisebb-nagyobb reformokért harcol, hanem, az észak-amerikai, de még inkább a franciaországi változások láttán, a rendszert magát is megkérdőjelezi. Az új eszmékkal leginkább, természetesen, az alattvaló területek rokonszenveznek. 1791-ben a vaudi Rolleban a francia forradalom második évfordulójára rendezett ünnepet Bern kihívásnak veszi és keményen megtorolja. A városok, Basel, Zürich, de még Bern értelmiségi köreiből viszont sokan üdvözlik a franciaországi eseményeket. 1789 óta az emberi jogok nyilatkozata a katekizmusuk. Heinrich Pestalozzi, a híres zürichi pedagógus és gondolkodó leveleit „Pestalozzi, Zürich és Franciaország polgára” aláírással jegyzi. Párizsban, az emigráns svájciak hazafias klubjának levelező irodája politikai tájékoztatókat, propaganda anyagot küld a hazai elvbarátoknak.

Ugyanakkor a 10 Franciaországban elszórtan állomásozó svájci zsoldos regiment, köztük a híres királyi gárda ezred, az egymásnak ellentmondó hazai utasítások és egyes elbizonytalanodott parancsnokok ellenére, fegyelmezett és nyugodt marad. Csupán a Nancyban állomásozó regiment zendül fel, mikor néhány katonát röplapok terjesztéséért vesszőfutással büntetnek. A zendülést két másik svájci regiment veri le. A mintegy száz, a svájci haditörvényszék által elítélt, katonának végül is a francia nemzetgyűlés kegyelmez meg.

1792-ben svájci gárdisták a király palotáját, a Tuileriákat védik Párizsban a forradalmárok ostroma ellen. A svájciak keményen tarják magukat, de XVI. Lajos a tűz beszüntetését rendeli el. Mire a visszavonuló gárdistákat a tömeg szinte az utolsó szálig lemészárolja. A királyt letartóztatják.

Franciaország köztársaság lesz. Az új Nemzeti Konvent elbocsátja a többi svájci zsoldos regimentet is. A Tuileriáknál elesett gárdisták emlékére Thorwaldsen szobra, a sziklafalba faragott haldokló oroszlán (Löwendenkmal) őrzi Luzernben.

A felgyorsult franciaországi események, a vele változó európai hatalmi rendszer és az általános nyugalanság az országban a svájci felsőbbségben tanácstalanságot vált ki. A Tagsatzung vitáiban két párt, a Béke párt és a Háborús párt áll egymással szemben. A béke pártiak engedményekkel és tárgyalásokkal próbálnak a franciákkal megegyezésre jutni. Szószólójuk Peter Ochs, baseli főcéhmaster, illetve a vaudi származású és Párizsban tevékenykedő Frédéric-César de Laharpe.

A háborús pártiak viszont, ha kell, osztrák szövetségben katonai ellenállással akarnak válaszolni az egyre fenyegetőbb francia követelésekre. Szószólójuk, Nikolaus Friedrich von Steiger, a konzervatív berni soltész. A két párt eldöntetlen vitája, meg a húzódás a költségektől, amibe egy esetleges katonai vállalkozás kerülne cselekvésképtelenné teszi az Eidgenossenschaftot.

Az 1795-ös baseli különbéke Franciaország és Poroszország között és Napóleon 1797-es sikeres osztrák elleni lombardiai hadjáratát lezáró campo formioi béke után a dreizehnörtige Eidgenossenschaft a végnapjait éli. A franciák az addig Graubündenhez tartozó Valtellinát az új Ciszalpin Köztársasághoz csatolják, bevonulnak Genfbe, a baseli püspökség jogutódjának jelentik ki magukat és minden teketória nélkül elfoglalják a berni Neuvevillet és Bielt. Az ancien régime katolikus és református urai az utolsó Tagsatzungon 1798 januárjában Aarauban még közösen esküsznek a régi szövetségre, de hinni már alig hisznek benne. Bár a forradalmi agitáció a lakosság többségére nem nagyon hat, az országot elárasztó francia csapatok nyomában azonban a forradalom visszatarthatatlan.

Az új európai háború francia stratégiai tervezésében Svájc, mint ütköző állam és mint átjáró Itália és Franciaország között egyformán fontos. Azon kívül nem lehettek megvetendőek az akkor már gazdagnak tartott Svájc tartalékai sem. 1798 márciusában az összeverődött berni csapatokat a franciák egy utolsó csatában Grauholznál szétkergetik. Von Steiger soltész kerülő úton Dél-Németországba menekül. Bern város pedig kapitulál.

Lecarlier, a francia kormány komisszára, mielőtt még májusban Belső-Svájc is feladná a harcot, már kihirdeti: átvette a hatalmat, Párizsban készítik Helvécia új alkotmányát.

Puskás Gyula István: Svájc rövid történelme